

Knižní kultura I

1. Kniha jako komunikační médium a jako artefakt

Jindřich Marek

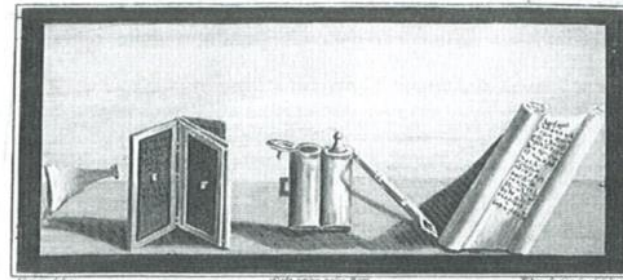

Kodex jako médium

- dle Rogera Chartiera přechod od svitku ke kodexu větší inovací než vynález knihtisku

Přechod od svitku ke kodexu

55

TAVOLA IX.

ALLIOPE ⁽¹⁾ il poema ⁽²⁾. Così si legge nell'iscrizione, che ha sotto a' piedi questa *Musa*, la quale sebbene sia nominata nell'ultimo luogo da Esiodo, è però la prima per dignità, e la più eccellente di tutte; appartenendo a lei l'Eroica poesia ⁽³⁾. E' rappresentata in questa pittura con un abito a color verde, e con una fopravveste

(1) ΚΑΛΙΟΠΗ così detta dalla bella voce. *Dioniso* IV. 6. ἀπὸ τοῦ καλῆς ἔτα κλιόπης. Si veda *Macrobio* in *Sonn.* *Scip.* II. 1.

(2) ΠΟΙΗΜΑ. *Differenzia* *poëta*, e *poëta*, come il tutto e la parte. *Poesia* e l'opera intera, come sarebbe tutta l'*Iliade*; *Poesia* è una parte, come nell'*Iliade* per esempio sarebbe la *fabbrica* dell'anni di *Achille*. Così *serica* *Affonia*, e così *Novo* *Martella* dopo *Luciano*. Si veda il *Vaglio* *Art. Poët.* cap. IV. 5. 2. deve spiegar, che il poema è l'opera stessa, la poesia è l'operazione. Ma si fatte distinzioni non sono soltanto dall'uso. In qual significato si prende qui, si veda nella nota seg.

(3) *Esiodo* *lib.* v. 79. e *lib.* *due* di *Calliope*: Ἦναι γὰρ πάνδοκον ἢ ἀλλόλοτα ἔνδοξα. Questa però di tutte è più eccellente.

Questa i Re venerabili accompagna.

Da queste parole di *Esiodo* deduce *Plutarco* *Symp.* IX. 14. che a *Calliope* appartenga la civile e Real facoltà (*τὴν πολιτικὴν, καὶ βασιλικὴν*); e nella qu. 13. della stessa lib. IX. avca detto, che colore, i quali dicono, che *Calliope* convenga col Re (*τὴν τὰ βασιλικὴν οὐκ ἐν ταύτῃ φέρει*) non intendano più, che i Re abbiano da singolar *filosofia*, né *disputare*, ma far quelle, ch'è propria di quei, che ben discorrono, e che intendono il governo (*ἢ περὶ τοῦ ἰσθ, καὶ πολιτικῆς*). Altri danno a *Calliope* appartenente la *Rettorica*. *Forstio* cap. 14. Ma più comunemente a questa *Musa* si attribuisce la poesia. Così la *Stilagine* di *Apollonio* *Arg.* III. v. 1. Καλλιόπη ποίητος. Così anche *Petroneo* *Africanus*: Calliope doctus dat laurea ferta poetis.

Quindi il *distillato* *Avantani* *Dissert.* XVIII. e XIX.

Výzkum knižní kultury

- Teoretické přístupy
- Média knižní kultury
- Kniha jako artefakt

Nauka o médiích

- co je médiem v psané kultuře:
 - literatura?
 - písmo?
 - kniha?
- médium
 - nosič obsahu mezi producentem a recipientem
 - nástroje pro fixaci, přenos a šíření obrazu, písma a hudby (materiální objekt)

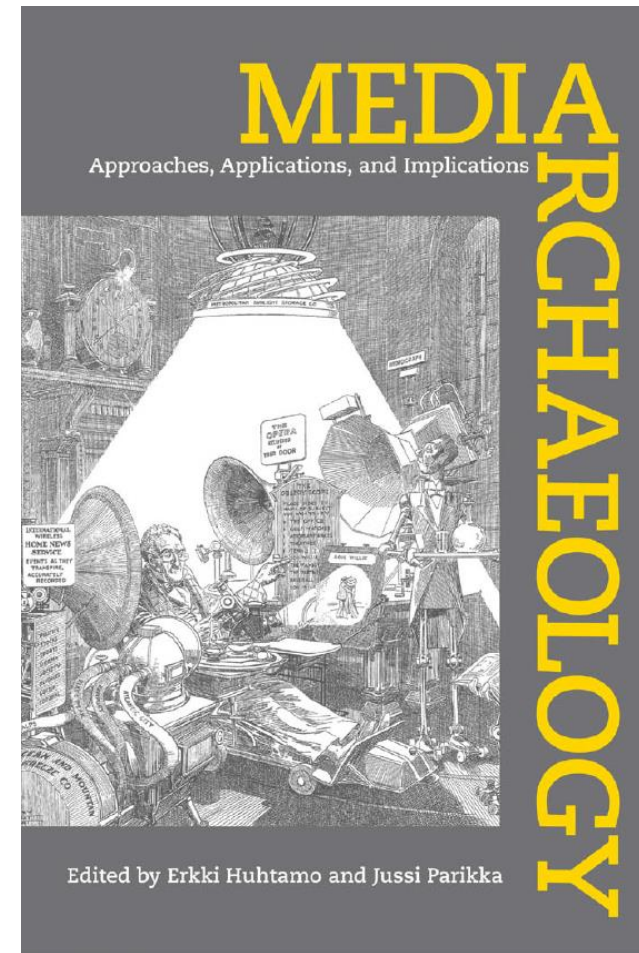

Mediální historie

- vývoj knihy jako média od hliněných tabulek až po moderní komunikační média
- funkce médií ve společnosti, jejich výroba a užívání

Mediální archeologie

- ne jednotné pojetí nebo terminologie
- heterogenní sada nástrojů a inspirací pro historiky médií

Média knižní kultury

- rukopisy
 - knihy šířené opisováním ve středověku (a v raném novověku)
- inkunábule
 - knihy rozmnožované knihtiskem od jeho vynálezu do roku 1500
- staré tisky
 - knihy tištěné v letech 1501-1800
- tisky 19. století a mladší

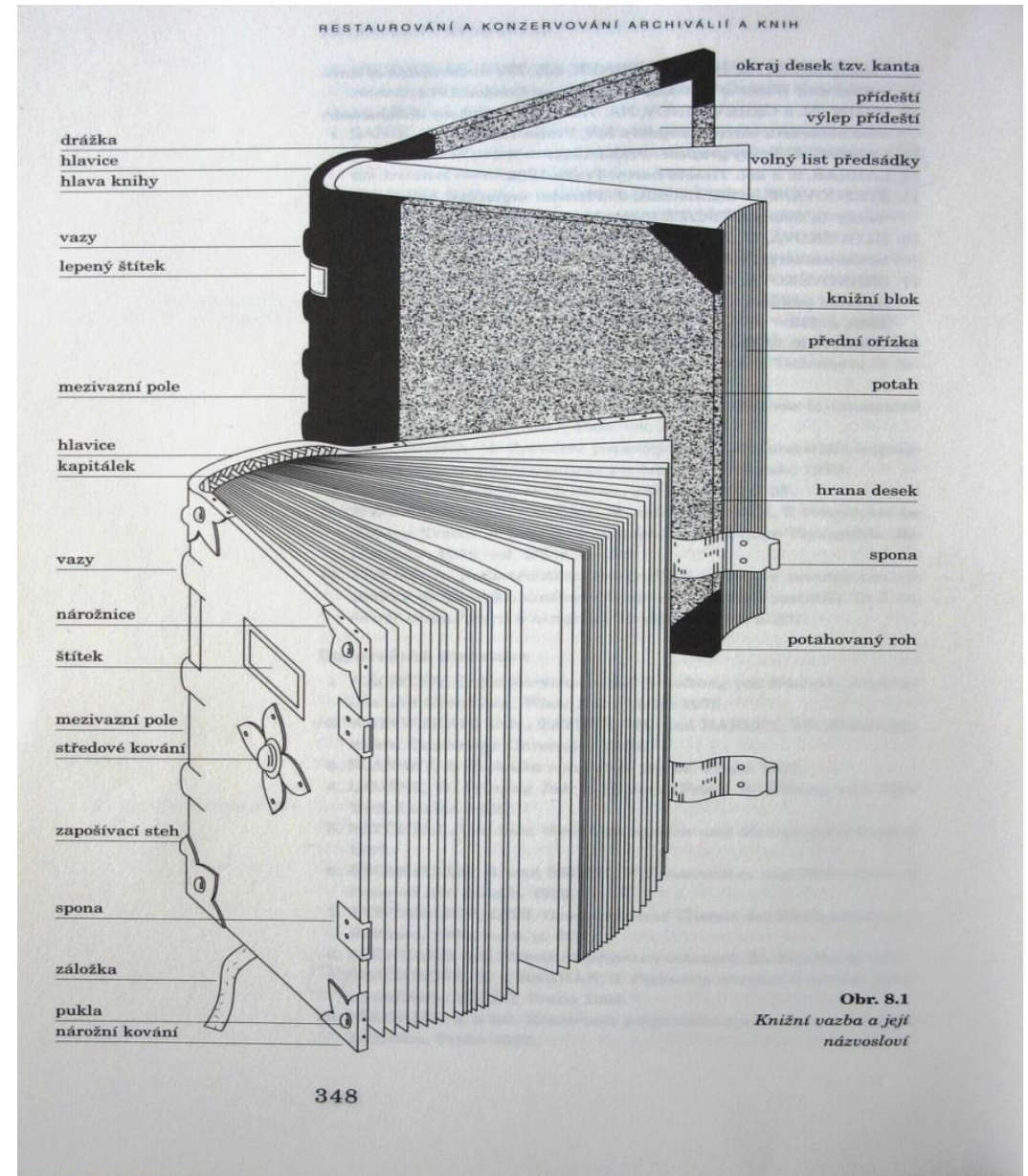
- McLuhanova definice média: „rozhraní mezi technologií a tělem“

Knih jako artefakt

- materiální aspekty knihy
 - „archeologie knihy“: kniha jako organismus
 - obálka knihy a přebal (u moderních knih)
 - knižní vazba
 - psací látka
 - pergamen, papír: filigrány
 - formát, paginace
 - frontispis
 - rozvržení stránky, typografie
 - vydání
 - provenienční (exemplářové) znaky

Studia starých médií

- jeden typ média: kodex
- rukopisy vs. tisky: hlavně snadnost multiplikace
- rukopis jako (nové) médium
 - <https://www.youtube.com/watch?v=pQHX-SjgQvQ> (norsky, anglické titulky)

„Husí kniha“

Norimberk 1503–1510

New York, Morgan Library

Moderní recepce rukopisné knihy

Význam rukopisné knihy v 19. století

- nacionalismus, formování novodobých národů: zkoumání památek národní minulosti, velké ediční podniky
- zájem hlavně o texty

Význam rukopisné knihy dnes

- obnovení zájmu o život středověké společnosti
- zájem o kodex jako ilustraci (pokročilé metody reprodukce)
- mediálně populární kodexy
- kult bílých rukavic

Populární kodexy u nás: 19. století

- Rukopisy královédvorský a zelenohorský (RKZ), digitální kopie: [RK](#), [RZ](#)
 - důkaz starobylosti a kulturní vyspělosti českého národa
 - údajně objeveny v roce 1817 Václavem Hankou, resp. 1818 zaslány anonymně
 - snaha vyrovnat se okolním národům

RKZ

vpravo Rukopis královédvorský, vlevo zelenohorský

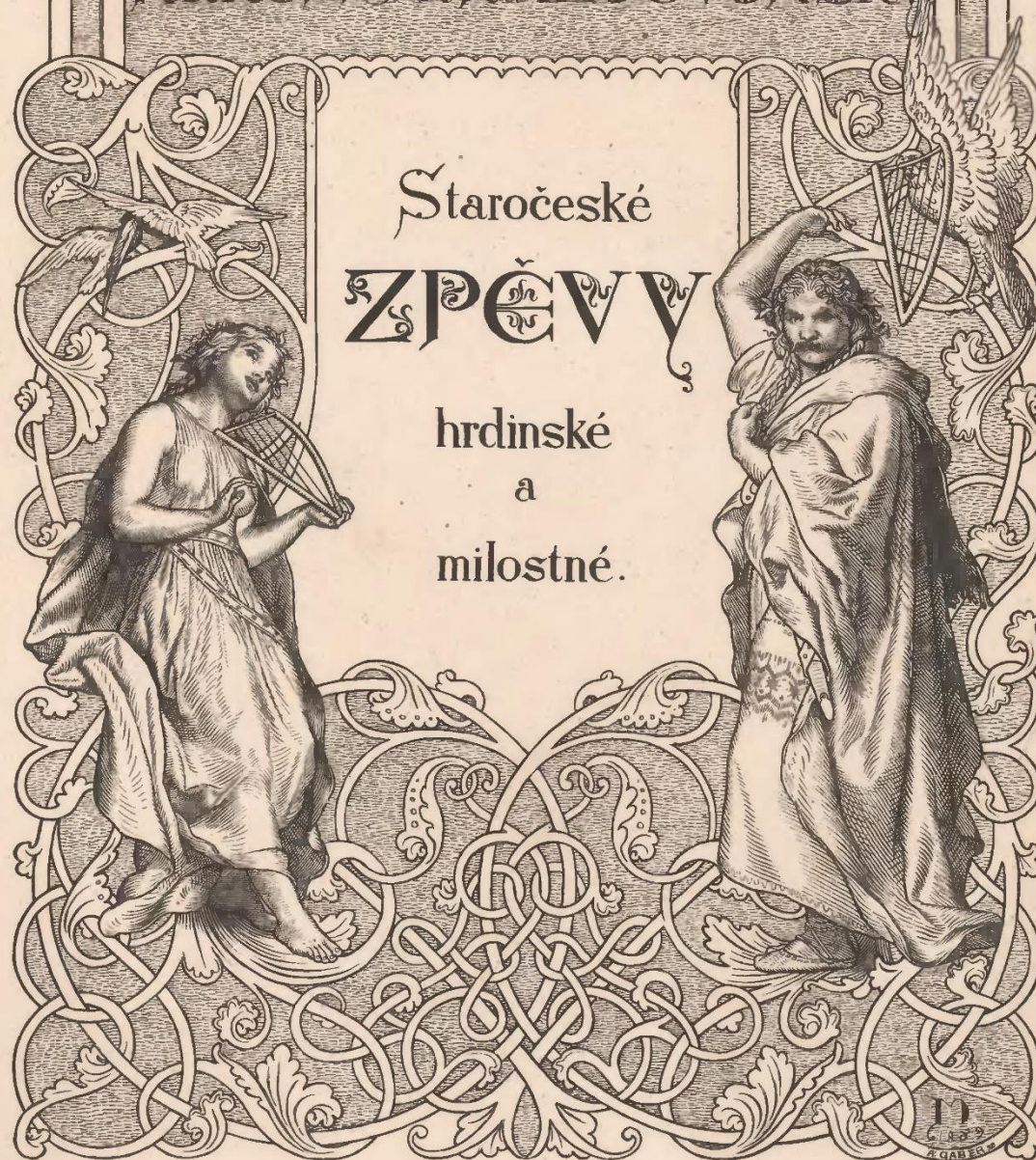

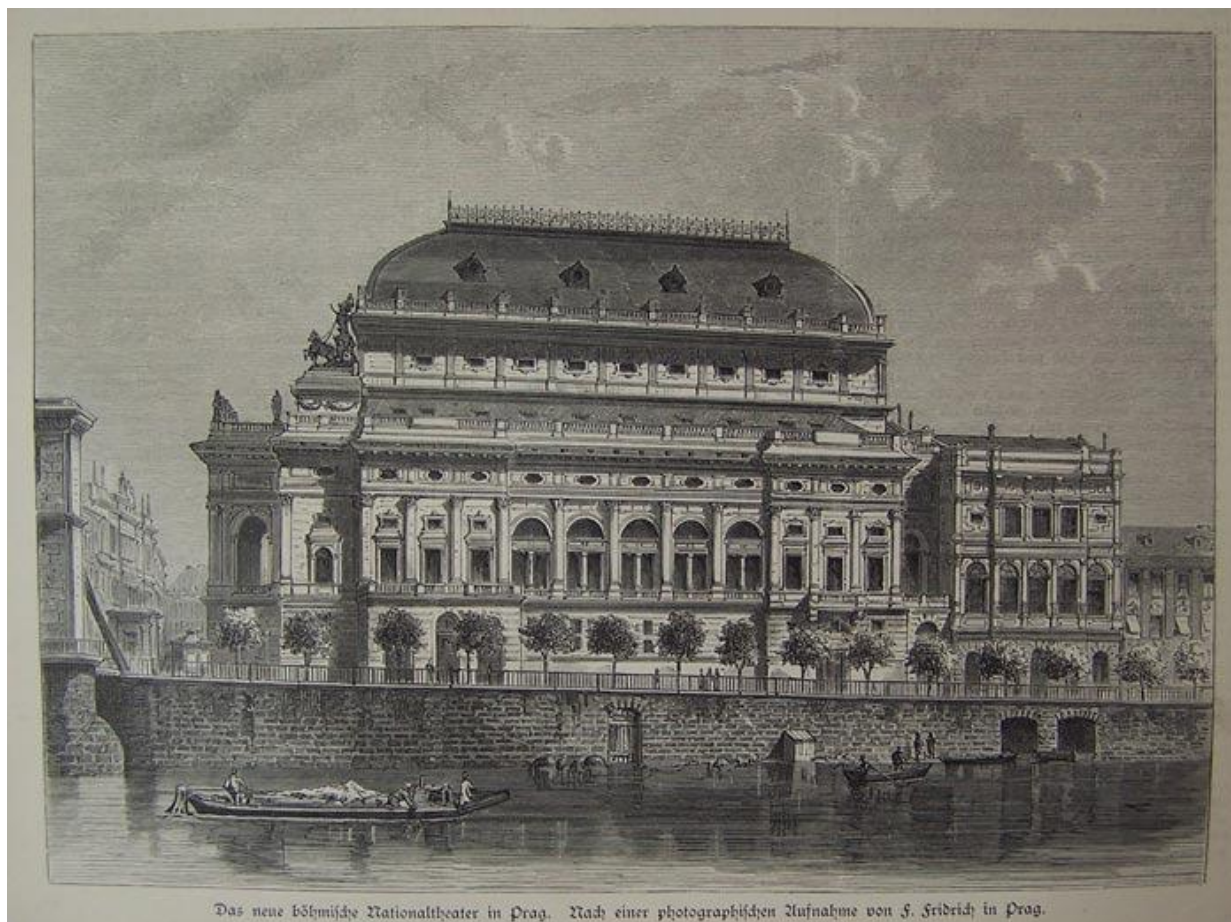

RCIKOPIS KRALOOVORSKY

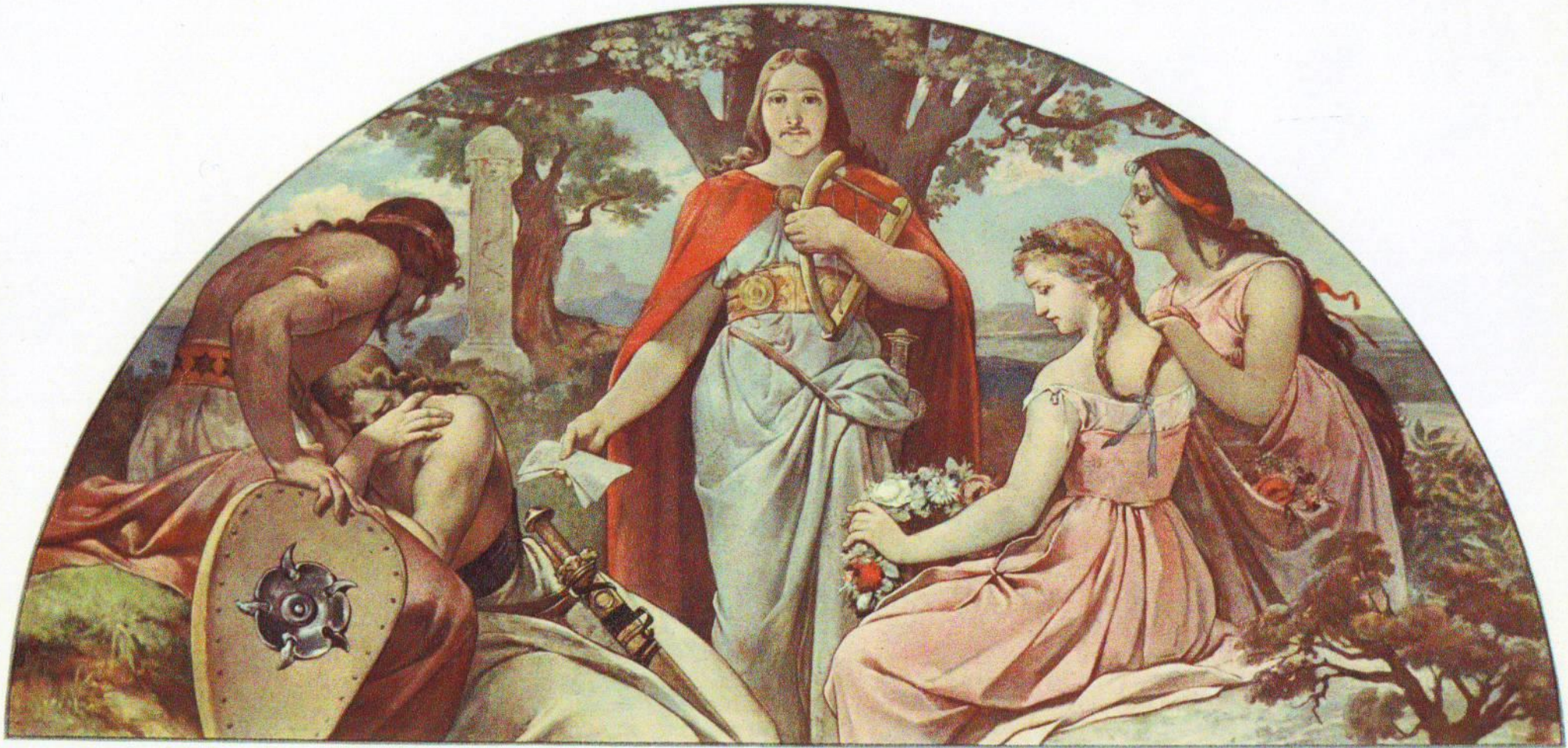
Staročeské
ZPĚVY

hrdinské
a
milostné.

Das neue böhmische Nationaltheater in Prag. Nach einer photographischen Aufnahme von J. Seidrich in Prag.

Národní divadlo

LIBUŠE

1881–2018

Smetanovské heroiny na snímcích
z Archivu Národního divadla

opera

1918
100
2018

SPISY
TGM

19

Z BOJŮ O RUKOPIŠY 1886–1888

T. G. MASARYK

Z BOJŮ
O RUKOPIŠY
1886–1888

[POSLEDNÍ TEČKA ZA RUKOPISY]

[Miloš Urban]

[Argo]

[Argo]

[Miloš Urban]

HANKA A LINDA

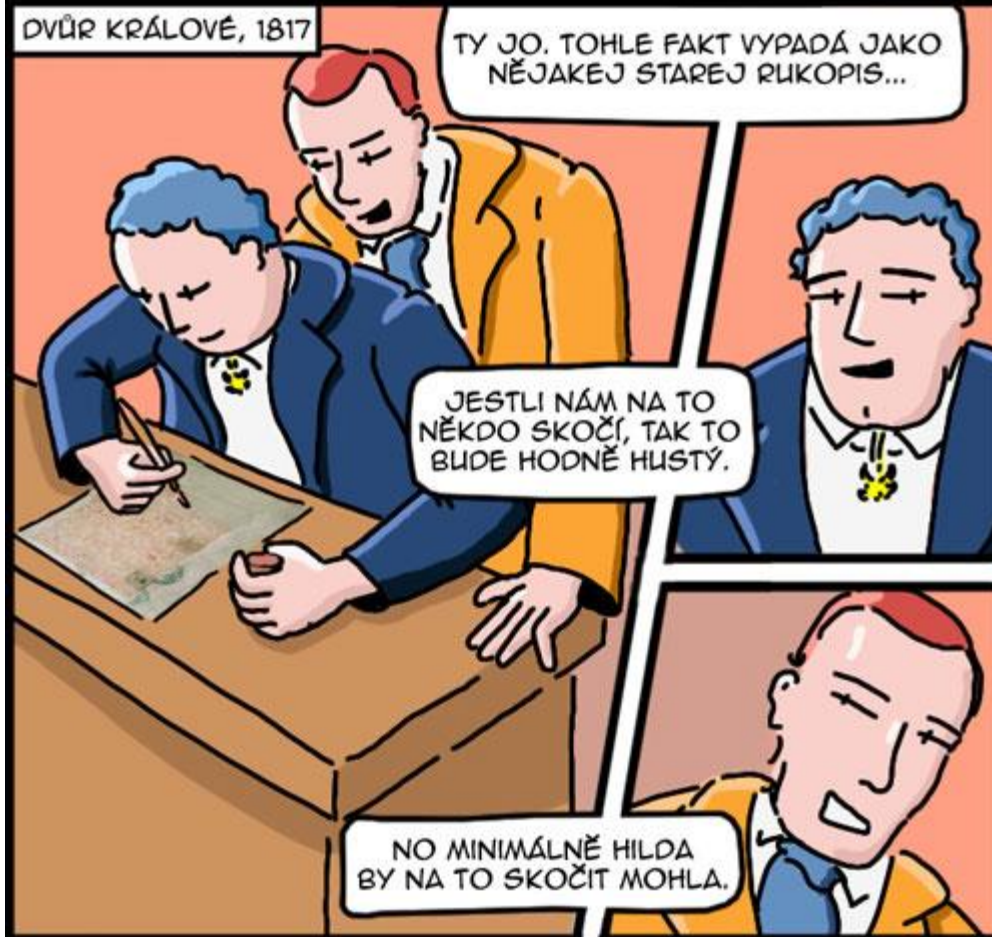
P&K: JOJINGHEDGEHOG
WWW.BUGEMOS.COM

DVŮR KRÁLOVÉ, 1817

TY JO. TOHLE FAKT VYPADÁ JAKO
NĚJAKEJ STAREJ RUKOPIS...

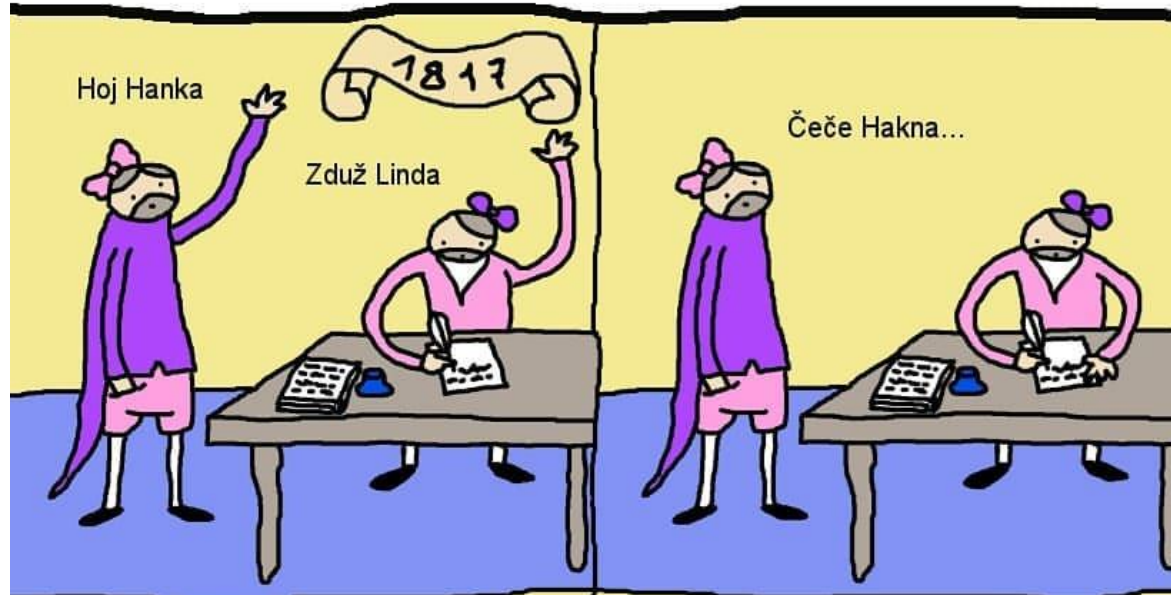
JESTLI NÁM NA TO
NĚKDO SKOČÍ, TAK TO
BUDE HODNĚ HUSTÝ.

NO MINIMÁLNĚ HILDA
BY NA TO SKOČIT MOHLA.

OPRAŠKI SČESKÍ HISTORJE

JAK HAKNA Z LINDOU RUKOPIZOVALI (Y)

Populární kodexy u nás: dnes

- Vyšehradský kodex (konec 11. století), [digitální kopie](#)
 - korunovační evangelistář krále Vratislava I. (jako kníže II.)
 - vyobrazení sv. Václava

Vyšehradský kodex

SVEN
ZEZLA
VVS DVX

IN NATALI SCI
VENEZLAVVI
DVCIS ET MART.
SCDM LVCAM
IN ILLO TEMP

EXIT
IHC DIS

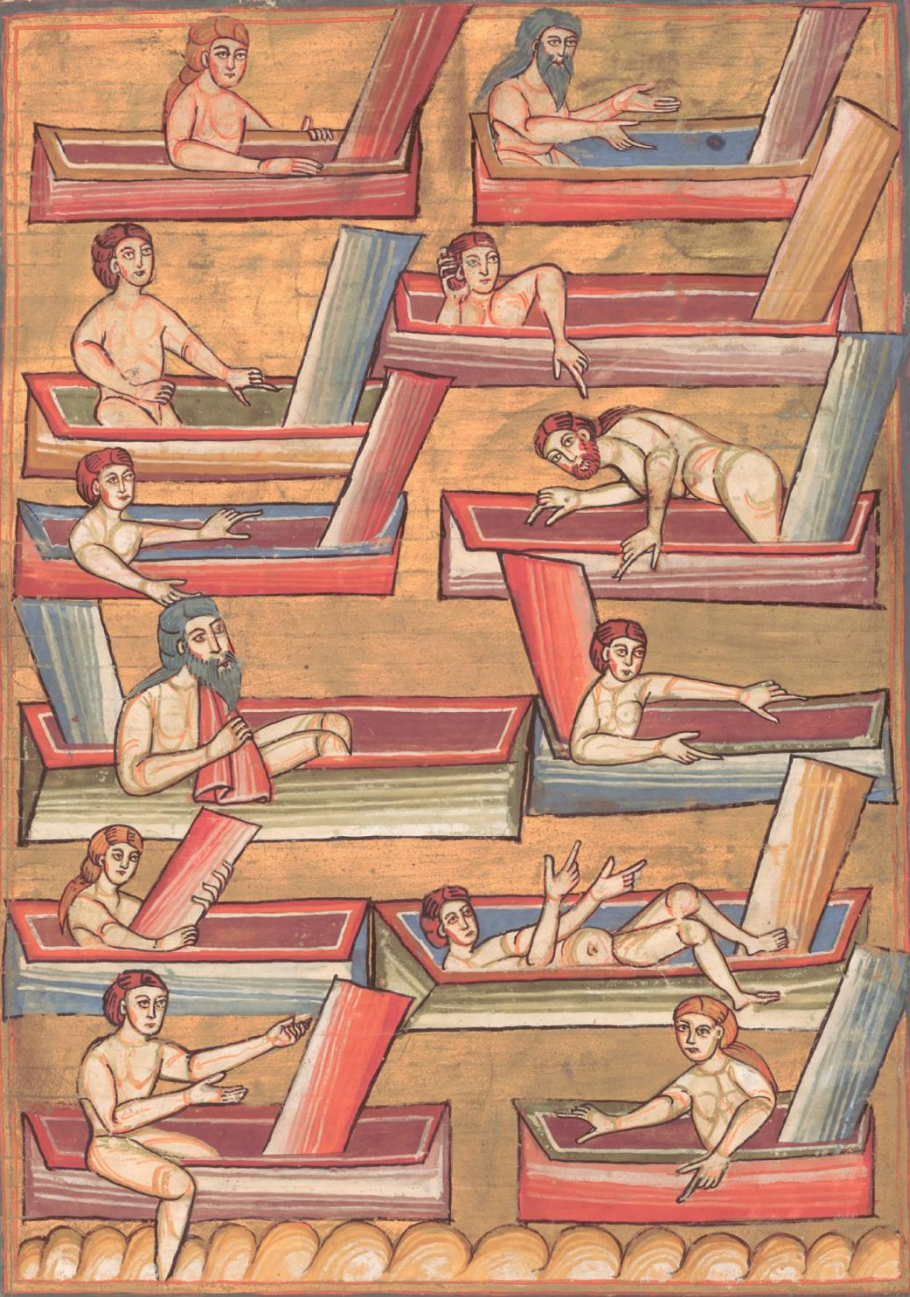
CIPVLIS SVIS

SI QVIS VENIT
AD ME ET NON
SODIT PATRE
SVV ET MATREM ET VXOREM ET
FILIOS ET FRATRES ET SORORES.
ADHVC AVT ET ANIMA SVAV NPOTE
MEVS ESSE DISCPLS. ET QNON BAIQ
LAT CRUCE SVAV ET VENIT POST ME.
NON POTES MEVS ESSE DISCPLS.
QS ENI EXVOLENS TVRRIM EDIFI
CARE N PRVS SE DENS COPVTAT

Vyšehradský kodex a kodex Cim 3

NE DVBITET QVISQVA DE MORTE RESVMERE VITAM.
TAMQVAM NON POSSET HOMO QVOD DOMINVS POTVVISSET.
Sed secvna p'p'f's dedit ecce resurgere testis
Noluerat solvs de morte resurgere xpictvs.

Codex aureus Gnesnensis

Codex Pultoviensis

rukopis ze stejné dílny jako Kodex
vyšehradský, dnes Krakov v Polsku,
[digitální kopie](#)

Codex Pultoviensis

Populární kodexy u nás: dnes

- Codex gigas, tzv. Ďáblova bible (začátek 13. století), [digitální kopie](#)
 - vznik v malém klášteře v Podlažicích (východní Čechy)
 - na výšku 90 cm, obsahem „celá knihovna“
 - celostranné vyobrazení ďábla, který jako řvoucí lev obchází svaté město Jeruzalém

Codex gigas: pověst

Ilustrace Jana Konůpka

Co je to (středověký) rukopis

- kniha psaná rukou, „literární“ rukopis (ne rukopis úřední povahy)
- produkt středověké (příp. raněnovověké) knižní kultury
- produkt určitého prostředí (strukturní funkcionalismus, genetické hledisko)
- specifická jednota vnějších (fyzických, materiálních) a vnitřních znaků (textu) = *spolu s předchozím* klasické pojetí
- trojrozměrný předmět (v pojetí „archeologie knihy“)
- nosič textu

Rukopis a dnešní tištěná kniha

- rozdíly

- psán rukou, zprvu na pergamenu, později na papíře
- v jednom svazku obvykle větší množství děl
- nemá zpravidla titulní list
- nebylo ustálené označování děl (dnes se určuje podle incipitu a explicitu)
- jiný způsob výzdoby (ještě u inkunábulí)
- nebývaly nakladatelské vazby

- shody

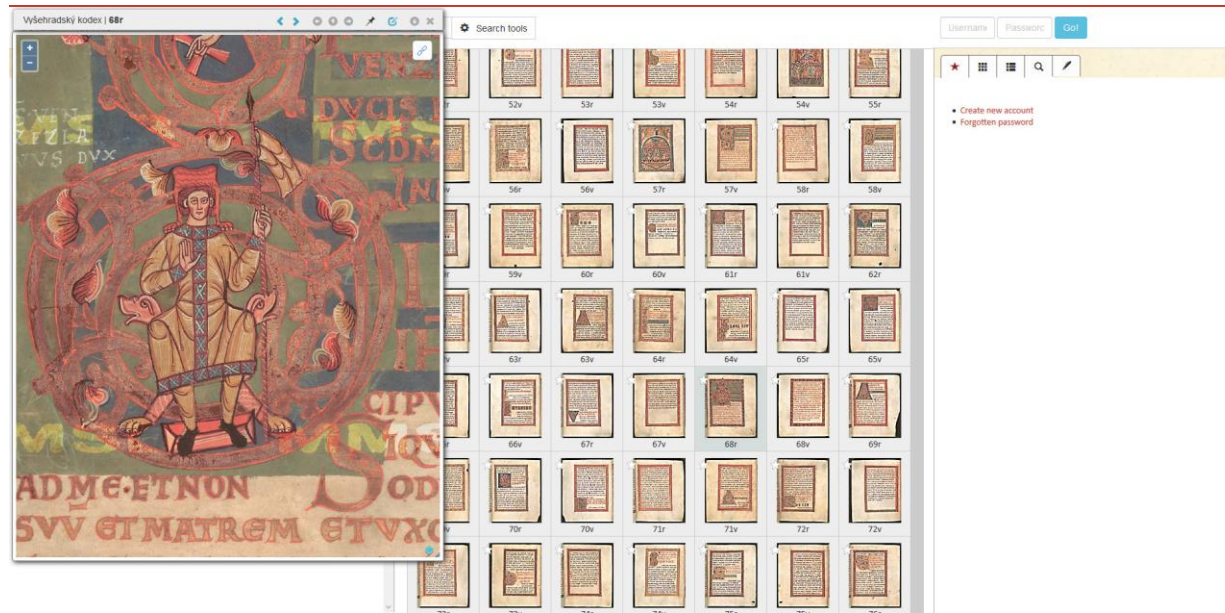
- stejné zrcadlo textu / sazby (jiná je vzájemná proporce velikosti jednotlivých okrajů)
- čtení zleva doprava, shora dolů
- předsádky (ochranné listy), desky vazby

Jak zprostředkovat rukopis I

- originál
 - trojrozměrný
 - živé barvy
- faksimile
 - nápodoba (*fac simile*, udělej podobně) trojrozměrného kodexu
 - reprodukce, tisk ofsetem
 - dříve zpravidla černobíle
 - před vynálezem fotografie mědiryt, případně přepisy-edice textů
 - obyčejně doplňující svazek s komentářem

Jak zprostředkovat rukopis II

- digitalizát (digitální faksimile)
 - dvourozměrná digitální fotografie originálu
 - originál někdy klade odpor při reprodukování (plátkové zlato: odlesky, slepené listy apod.)
 - v síťovém prostředí: digitální knihovna, např. databáze české Národní knihovny Manuscriptorium, <http://www.manuscriptorium.eu>

Rukopis na výstavě

- originál
 - nutnost dodržení řady bezpečnostních standardů
 - nutnost udržovat vlastnosti prostředí, v němž je rukopis vystaven
- maketa
 - též „umělecká kopie“
 - zpravidla jen kaširovaná dvoustrana (apertura)
- témata výstav: Evropa kolem roku 1000, ...
- prezentace výstav: katalog, eseje

Codex gigas: výstava

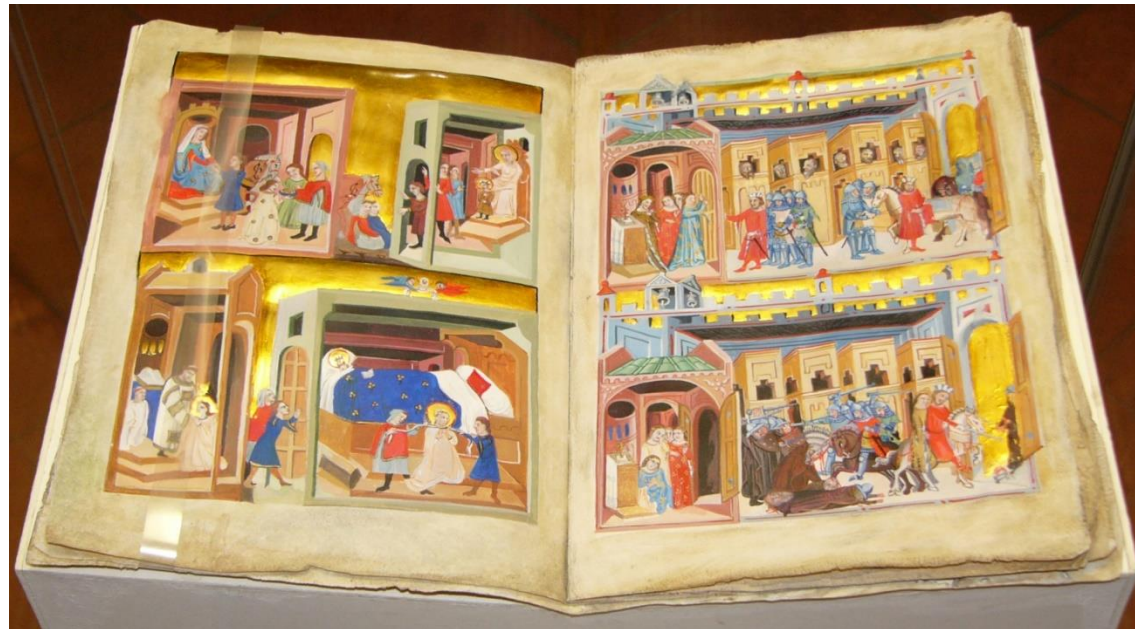

Rukopis ve studovně

- zásady ochrany
 - upřednostňování náhradních nosičů
 - rukopis musí být položen na molitanovém přířezu nebo dřevěném pultíku
 - nesmí být otvírán v takovém úhlu, kdy by se mohla poškodit vazba
 - do rukopisu není dovoleno nic vpisovat
 - dovoleno užití pouze obyčejné tužky
 - bezpečnostní opatření, stabilní prostředí
- informace o rukopisu jsou v katalogu (tištěném, online)

Rukopis jako sběratelský objekt

- příklad z nejnovější doby: nákup rukopisu latinského překladu Dalimilovy kroniky pro Národní knihovnu v roce 2005

Co je potřeba znát pro studium rukopisů

- dobový kontext
- staré písmo
- jazyk (středověké rukopisy jsou psány většinou latinsky)

Dobová recepce rukopisné knihy

Užívání rukopisů ve středověku

- předpokládalo vzdělanost: málokdo ve středověku uměl číst a psát (byl *litteratus*, spíše tyto kompetence neměl a byl *idiota*)
- jako univerzální jazyk se užívala latina, vedle ní postupně pronikaly vernakulární (národní) jazyky, u nás se jednalo o češtinu a němčinu
- základy písемnictví
 - recepce antiky
 - Bible a křesťanská věrouka
- funkce knihy
 - zprostředkování textu
 - reprezentace

Funkce knihy ve společnosti

- zprostředkování textu
 - žánry
 - písmo
- reprezentace
 - výzdoba: iluminace
 - knižní vazba

Rukopisná kniha z hlediska obsahu

Fenomén čtení a knižní kultura

- schopnost čtení nebyla ve středověku právě rozšířená
- mnoho lidí umělo číst, ale ne psát
- jednotlivé knihy měly rozdílné funkce podle způsobu svého užití
- podoba knih byla určována literárními žánry

Fenomén čtení a knižní kultura

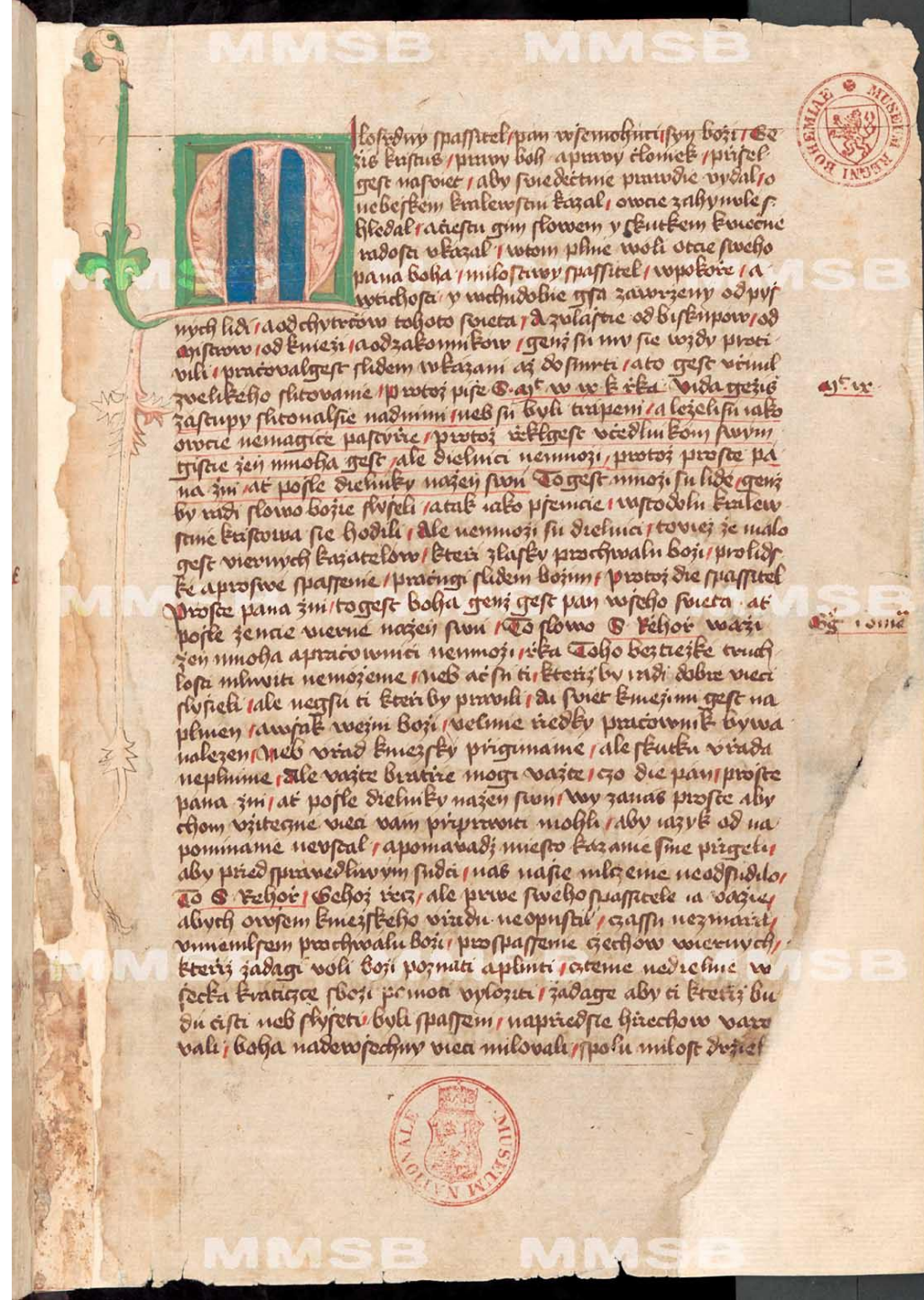
- ve středověku bylo několik hlavních prostředí:
 - kostelní
 - klášterní
 - biskupské a panovnické dvory
 - města
 - univerzity
- benediktinská řehole předpokládala individuální četbu
- kolem roku 1200 došlo k racionalizaci a komercializaci knižní produkce
 - tyto trendy byly později ještě podpořeny zavedením papíru a knihtiskem

Hlavní obsahové skupiny

- Bible (též části)
- liturgické knihy: misál, evangelistář, žaltář, breviář
- teologická literatura a nábožensky vzdělávatelná próza
- přírodní vědy
- právo
- kronika, epika, román, básnictví
- knihy hodinek

Členění textu v knize

- folia kodexu
- řádky oddělené podle interpunkce
 - hlasité čtení
- proškrtávání a „interpunkce“ podle logických celků
 - tiché čtení

Bible

- základ pro liturgické knihy i pro populární výklady
- Starý a Nový zákon, viz <https://cs.wikipedia.org/wiki/Bible>
- ve středověku používán zejména latinský překlad (Vulgáta)
- od 13. století (zejm. Paříž) kapesní Bible: dva sloupce, tenký papír
- ilustrované Bible (z našeho prostředí: Velislavova)

Bible

- Latinský rukopis Starého zákona z poloviny 15. století: NK, [IA 52](#) (4r)
- Latinská Bible Jana Gaudencia, stoupence Jana Želivského: [Osek 72](#) (7r, 1r, 1v, 2r)

causa apud hebreos dupliciter dicitur
 comprehendit. **Q**uod maxime idcirco
 faciebatur quod philosophi dogmata
 eade uidebantur. **D**emum ubi uicq
 fuerit aliquid spiritus testat depre
 a spu spu scti a alt mptu h si
 a omo tucantur ut rei satisfi
 cent a archamii fide no ulgu
 ret i nescio qd putaret p m au
 ator hie cellulas allegandue
 mediuo suo extra uer qd diu
 si eade spiciatret ai ariusius
 eiusde procolomei ppapistes. **E**t
 no mltos p qe iosephus m
 tale retulit si una basilica q
 ggnatos contulisse sbat no pba
 p. **A**liud e em uate ee aud ee
 mptete. **I**bi spu ueta p dicit
 h euiduo uox copia eu q i ali
 gur tussit n forte puatoy e aut
 econonmali xenofotus i ploms
 pythagora i dmo fctis phest
 fone afflata rehoica smone
 spu tustulisse a alt deusdem
 libe p hie mptes. **A**lt iuplas
 spas scti testat cocuat ut qd illi
 tucant h m spu ee menta si
Quod q duna uetes a mte
 p pporu studia i do om qd pos
 sic labdm. **A**lti mptati sunt
 an aduentu xpi qd nesciebant
 dubio p sbat smie. **L**os post
 pax i tuc e no ca pphaz qm
 hystoria sbom. **A**lt em aut
 alt uita nauat. **E**t melius i
 celligmo mele i pferm i au
 di i emle obitudo austulca
 no dano no rep hede hie. **E**t
 ed ftoent auas illis aples p
 fco. **I**stou os m i sonat
 qd an pphaz m spu. **A**lt sm
 uitoe logo. **M**qbi vltimu pene
 qdu mptetes tenet. **E**t luoc
 torqre. **E**t mptuoru aids qd

me gatus. **S**icuti i m fde uide
 t eme mtoya hebes dui fuit
 vrbu mptos qfute. **E**t illi hnt
 det. tu codices no hent. **A**liud
 e si qd se ppa ab aplis vstupa
 testat. pbaunt remedat dca
 se exempla. **L**atia qd gta gta
 qm hebra. **V**m conlia i vnde
 h alic te depior desloy h me
 ut qd me tati opus subie fca
 su i agenesi exordiu cape oio
 m h iuues qd possim eodi spu
 qd nra sctis m latini eos hnt
 fere sermone m

Incipio canit de celli itaq
 tui aut erit iams i vacua et
 tenebre erit sup facie abyssi
 spūs dñi febat si aq̄s dicit q̄
 os suū lux. **E**t a line. **E**t vidit
 de luce qd eet hō i diuisit lucē a
 tenebris appella qd luce die et
 tenebris nocte. **S**enq̄ e vespe et
 mane dies vñ. **D**icit qd hō fiat
 finamētu i me. **A**q̄p̄ i didat a
 quis abaq̄s. **I**te de finamētu di
 stiq̄ aq̄s q̄ erit sō finamētu albi
 q̄ erit sō finamētu. **E**t finamētu vñ
 ut qd de finamētu celli. **E**t finamētu
 vespe i maḡ dies sctus. **T**erit
 uo de uocent aq̄ qd sctelo s
 iloai vñ i appear auda sctm
 qd i uo. **E**t voca de auda tū
 oagruos qd aq̄p̄ appella ma
Et vidit de qd ee bonū. **E**t aut qd
 mēt tū herba vñctē i facere
 sene i lignū pomifera facies
 fiaatū uq̄ genū suū. **T**u sctm
 i sctmētu sct lux tū. **E**t finamētu
 ita. **E**t p̄tulit tū herba vñctē
 i affente sct uq̄ genū suū. **A**
 gniq̄ facies sctū i hēns vñ
 qd qd sctm sctm sctm sua. **E**
 vidit de qd eet bonū. **S**enq̄ e
 vespe i maḡ dies. **D**icit aut
 de sctm lūana i finamētu. **E**t
 diuidat die tenebris i nocte.
Et finamētu i qd i qd i qd i qd
 i vñ lūcat i finamētu celi et illu
 ment tū. **E**t finamētu i qd i qd
 de duo maḡ lūca. **L**ucae maḡ ut
 e. **P**effoiet a lūcae nñm̄ ut p
 est nocti a stellaz qd posuit aq̄
 i finamētu. **E**t vñ lūcat sup tū
 i p̄ cent die ac nocti i diuidēt
 lūca ac tenebris. **E**t vidit de qd
 eet bonū. **E**t finamētu vespe i maḡ
 dies qd i. **D**icit ep̄a de produ
 cat aq̄ repale die vñctis et

Bible

- Nový zákon zamojských (český), po 1430: [NK, XVII C 56](#) (1r)
- Bible Kunše oltářníka (lat.), 1389: [KNM, Nostická knihovna Ms f 1](#) (7r, 9v)
- Bible olomoucká (česky), 1417: [VKOL, M III 1/1](#) (1r, 1v)
- Mikulovská Bible (česky), 1. polovina 15. století: [MZK, Mk 1](#) (2r)
- Starý zákon, tzv. Klementinský iluminovaný nebo Kutnohorský (česky), kolem 1440: [NK, XVII A 34](#) (1r, 20v)
- Starý a Nový zákon – Codex gigas, počátek 13. století: [KB, A 148](#) (253r)
- Velislavova Bible (ilustrovaná), polovina 14. století: [NK, XXIII C 124](#) (4r)

Evangelistář, žaltář, liturgické knihy I

- církevní rok
 - začíná adventem, skládá se ze svátků temporálu, sanktorálu a *commune sanctorum* (viz i https://cs.wikipedia.org/wiki/Liturgick%C3%BD_rok)
 - pro každý svátek byly určeny perikopy (úryvky z Bible), epištolní (ze Starého zákona či častěji Pavlových listů) a evangelní (z jednoho ze čtyř evangelií)
- lekcionář
 - obsahuje perikopy řazené podle pořadí církevního roku
- evangelistář
 - obsahuje evangelní perikopy (evangeliář obsahuje celá čtyři evangelia)
 - v iluminovaných rukopisech kánonové tabule a evangelisté jako písaři

Evangelistář, žaltář, liturgické knihy II

- žaltář
 - obsahuje starozákonní knihu Žalmů (vlastně modlitby)
 - často střídání modrých a červených iniciálek
- breviář
 - obsahuje texty potřebné k soukromé modlitbě denní modlitby církve, kterou se modlí kněží
- misál
 - obsahuje modlitby, které přednáší kněz při mši a také mešní řád a zvláštní obřady pro některé liturgické dny

Liturgické knihy

- Evangelistář: Vyšehradský kodex: [NK, XIV A 13](#) (107v)
- Žaltář, tzv. glosovaný, první polovina 13. století + konec 13. století + poslední třetina 14. století: [KNM, XIV D 13](#) (7v, 38r)
- Žaltář Hanuše z Kolovrat, 1438: [Osek 71](#) (2v)

Liturgické knihy

- Evangeliář zábrdovický, 2. polovina 11. století: [VKOL, M II 74](#) (116r)
- Evangeliář olomoucký (česky), 1. polovina 15. století: [VKOL, M II 249](#) (1r)
- Lobkovický breviář: [NK, XXIII F 202](#) (69r, 111r, 1r, 1v)
- Štěpanický misál, první čtvrtina 14. století: [NK, VI B 25](#) (7v, 59r)

Teologie

- Řádná glosa k vybraným starozákonním knihám, 2. čtvrtina 13. století: [KNM, XII B 12](#) (2r, 2v)
- Řádná glosa k Pavlovým listům, 2. čtvrtina 14. století: [KNM, XII A 7](#) (1r, 6r)
- Tomáš Akvinský, Catena aurea, 2. polovina 14. století: [NK, I A 55](#) (2r)

Přírodní vědy

- Tomáš z Cantimpré, De natura rerum, poslední čtvrtina 14. století:
[NK, XIV A 15](#) (34r)
- Tomáš z Cantimpré, De natura rerum, první čtvrtina 15. století:
[NK, X A 4](#) (46v)

Právo

- Graciánův Dekret s glosou, 14. století: [NK, Teplá MS. E 59](#) (19v)
 - provenience: severní Itálie

Legendy a epika, román

- legendy o českých světcích (Pasionál)
 - Staročeský Pasionál, 1395: [NK, XVII C 52](#) (47r)
- Alexandreida
 - Historie o Alexandrovi Velikém (latinsky): [NK VI G 21](#) (2v, 3r); český zlomek Alexandreidy XXIV B 144
- Tristram a Izalda
- Kronika trojanská
 - Kronika trojanská (rukopis, z něhož se tisklo), 1468: KNM, I E 18

Kroniky

- Kosmova kronika (tzv. Budyšínský rukopis), 1. třetina 13. století: [KNM, VIII F 69](#) (1r)
- Kosmova kronika – Codex gigas, počátek 13. století: [KB, A 148](#) (293r)
- Sborník kronik k českým dějinám, 15. století: [NK, I D 10](#) (1r)
- Dalimilova kronika, tzv. lobkovický rukopis, 2. čtvrtina 15. století: [NK, XXIII G 87](#) (21v, 28r)
- Dalimilova kronika (latinský překlad), 1330-1340: [NK, XII E 17](#) (2v)

Básnictví

- lyrika
 - básně, často dochované v opisech augustiniána Kříže z Telče

Knihy hodinek

- Modlitební kniha Jana z Rožmberka, 1440-1454: [NK, XVII J 8](#) (24r, 33v)
- Modlitební kniha Ladislava Pohrobka, 2. pol. 15. století: [Teplá MS c 87](#) (93r)
- Hodinky české královny, 1390-1395: [KNM, V H 36](#) (1v, 2r)
- Žaltář Johanky Trčkové, 1511: [NK, XVII J 5](#) (1v)
- často importy ve sběratelských šlechtických knihovnách
 - Rohanské hodinky ze Sychrova, 1490-1510 (a pozd. dodatky): [NK, VI D 25](#) (2r, 14r)

Zkratky knihoven

- NK Praha, Národní knihovna ČR
- KNM Praha, Knihovna Národního muzea
- MZK Brno, Moravská zemská knihovna
- VKOL Olomouc, Vědecká knihovna
- KB Stockholm, Kungliga biblioteket

Děkuji vám za pozornost

Kontakt: jindrich.marek@ff.cuni.cz